



Examinering in de beroepspraktijk

Een publicatie over examinering in de reële beroepspraktijk en beoordeling van de bpv naar aanleiding van twee conferenties van het Servicepunt examinering mbo.

Inhoudsopgave

1	Inleiding	3
2	Examinering in de reële beroepspraktijk en beoordeling van de bpv	4
2.1	Examinering in de reële beroepspraktijk	4
2.2	Beoordelen van de beroepspraktijkvorming (bpv)	5
3	In gesprek met het ministerie van OCW en de Inspectie van het Onderwijs	6
4	Dilemma's bij examineren in de beroepspraktijk.....	13
5	Workshopbijdragen	20
5.1	Beoordelen in de bpv	21
5.2	Op weg naar een procesgestuurde borging.....	23
5.3	Examineren op de werkplek: een werkbaar model?	25
5.4	Welkom in de wereld van de zeven wereldzeeën	27
5.5	Beoordelen in de praktijk. Wie of wat bepaalt de kwaliteit?.....	28
5.6	Workshop handboeken bpv en het buitenland.....	30
5.7	De Markering.....	32
5.8	Competent: effectief inzicht in voortgang en ontwikkeling in de bpv	34
5.9	Examentool	35
5.10	Kwalitatieve toetsing van werkplekleren: valkuilen en kansen	37
5.11	Integraal onderwijs- en examineringsontwerp Flex ID	39
5.12	Examinering in Balans	41

1 Inleiding

Examinering in het middelbaar beroepsonderwijs is complex. Niet alleen moet een mbo-school bij de inhoud van examens rekening houden met alle kwalificatie-eisen uit het kwalificatiedossier, ook moet zij kunnen aantonen dat de examens dekkend, transparant, authentiek en betrouwbaar zijn. Daarnaast moet de school een duidelijk onderscheid maken tussen ontwikkelingsgericht toetsen en kwalificerend toetsen c.q. examineren. Bovenstaande vereisten maken onderdeel uit van de standaarden voor de examenkwaliteit. De beroepsgerichte examinering is een onderwerp waarvoor in het middelbaar beroepsonderwijs ook de komende jaren nog veel aandacht moet zijn.

Eén van de lastige onderdelen bij examinering is voor mbo-scholen het examineren in de reële beroepspraktijk. Wat mag en wat moet? Wat is de relatie met de bpv en het beoordelen van de bpv? Er gelden verschillende formele voorschriften (o.a. Wet Educatie Beroepsonderwijs, Examen- en kwalificatiebesluit, Regeling standaarden examenkwaliteit mbo, Regeling modeldiploma mbo) die vragen om een juiste interpretatie. Maar hoe moet de WEB precies worden geïnterpreteerd? Wat verwacht de Inspectie van het Onderwijs van scholen? Vaak is er bij dit onderwerp sprake van begripsverwarring. Gaat het bijvoorbeeld over examineren op de werkplek of over beoordelen van de bpv?

Voor het Servicepunt examinering mbo voldoende reden om in mei 2013 een conferentie te organiseren met als titel 'Examinering in de bpv'¹. De conferentie trok zo veel belangstellenden dat het servicepunt de conferentie in juni 2013 heeft herhaald om tegemoet te komen aan de belangstelling.

Met deze publicatie wil het Servicepunt examinering mbo-scholen een houvast geven bij de onderwerpen examinering in de reële beroepspraktijk en beoordelen van de bpv.

- In hoofdstuk 2 ontrafelen we de bovenstaande problematiek, geven we een handvat hiervoor en zetten de huidige kaders en wetgeving bondig bijeen.
- In hoofdstuk 3 staat het gesprek centraal dat Paula Willemse naar aanleiding van vragen van mbo-scholen had met Siep Jurna (ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap) en Wim Kooijman (Inspectie van het Onderwijs). Het betreft hier een samenvatting van de twee gesprekken waarvan de tekst ter validatie is voorgelegd aan beide betrokkenen.
- In hoofdstuk 4 worden een aantal praktijkdilemma's belicht, zoals Tamara van Schilt – Mol naar voren heeft gebracht.
- Hoofdstuk 5 is bedoeld 'ter inspiratie'. Tijdens de workshops van de conferenties zijn verschillende facetten van het beoordelen op de werkplek aan de orde geweest. Voorbeelden die u, als school, op ideeën kunnen brengen, u kunnen inspireren of u juist kunnen behoeden voor fouten.

¹ Een prikkelende titel, maar feitelijk een titel die misverstanden kan bevorderen. Het gaat namelijk om verschillende onderwerpen: "Examinering in de reële beroepspraktijk" en "Beoordelen van de bpv".



2 Examinering in de reële beroepspraktijk en beoordeling van de bpv

2.1 Examinering in de reële beroepspraktijk

De examinering van een beroepsopleiding heeft betrekking op alle kwalificatie-eisen en moet voldoen aan verschillende formele kaders, onder andere:

- Wet Educatie Beroepsonderwijs (WEB)
Hierin staat omschreven waar de examens aan moeten voldoen (hoofdstuk 7, titel 4 Examens, onderwijsprogramma en deelnemersstatuut).
- Standaarden voor de examenkwaliteit (op basis van artikel 7.4.4 WEB)
Deze staan beschreven in de Regeling standaarden examenkwaliteit mbo en ook in het Toezichtkader bve 2012 van de Inspectie van het Onderwijs onder gebied 2 'Examinering en diplomering' (zie bijlage).
In deze standaarden staat nauwkeurig beschreven waaraan de examinering van de gehele opleiding moet voldoen. Naast de criteria dekking, cesuur, beoordelingswijze, transparantie en betrouwbaarheid, is er één criterium dat betrekking heeft op 'authentieke afname'. In deze beschrijving staat: 'onderdelen van het examen vinden in de reële beroepspraktijk plaats'.
- Examen- en kwalificatiebesluit
Hierin staan voorschriften voor de waarderingswijze (artikel 15) en de uitslag (artikel 17) voor onderscheiden examenonderdelen.

Vaak wordt gedacht dat de bovengenoemde passage 'in de reële beroepspraktijk' betekent dat op de bpv-plaats in het leerbedrijf en tijdens de bpv-periode van de student moet worden geëxamineerd. Dat is een misverstand: 'in de reële beroepspraktijk' hoeft niet op de bpv-plaats te zijn, hoeft niet tijdens de bpv-periode plaats te vinden en hoeft

niet het bpv-deel van de kwalificatie te omvatten. Dit kan en mag allemaal wel, maar een school kan er bijvoorbeeld ook voor kiezen om met één bedrijf afspraken te maken dat daar geëxamineerd wordt in de praktijk, of scholen kunnen samen een goede gesimuleerde examenomgeving inrichten of de reële beroepspraktijk zo goed mogelijk nabootsen op school als examinering in een bedrijf niet mogelijk is.

De school is dus vrij om zelf te bepalen hoe zij het examen (op basis van de kwalificatie-eisen uit het kwalificatiedossier) inricht en uitvoert en welke onderdelen van het examen in de reële beroepspraktijk plaatsvinden. Uiteraard dient dat binnen de formele kaders te gebeuren en met waarborging van de vereiste examenkwaliteit. Het is daarom van belang dat een school per opleiding bekijkt welke onderdelen van het examen zich lenen om valide in de reële beroepspraktijk of in een andere zo authentiek mogelijke situatie (bijvoorbeeld door een simulatie) uit te voeren.

2.2 Beoordelen van de beroepspraktijkvorming (bpv)

De bpv is dat deel van de beroepsopleiding dat in de praktijk van het beroep wordt uitgevoerd en is een verplicht onderdeel van elke beroepsopleiding. In de WEB staat onder andere onderstaand voorschrift voor de bpv:

Artikel 7.2.8. De beroepspraktijkvorming

1. Van elke beroepsopleiding maakt onderricht in de praktijk van het beroep deel uit. De beroepspraktijkvorming kan voor een deel plaatsvinden in de periode waarin de deelnemer is ingeschreven voor een opleidingsdomein of een kwalificatiedossier.
2. De beroepspraktijkvorming wordt verzorgd op grondslag van een overeenkomst, gesloten door de in artikel 7.2.9 genoemde partijen. De overeenkomst regelt de rechten en verplichtingen van partijen en omvat met inachtneming van het dienaangaande bij of krachtens deze wet bepaalde, ten minste bepalingen over:
 - a. de aanvangsdatum en einddatum van de beroepspraktijkvorming, alsmede het aantal te volgen praktijkkuren per kalenderjaar,
 - b. de begeleiding van de deelnemer,
 - c. dat deel van de kwalificatie dat de deelnemer tijdens de beroepspraktijkvorming dient te behalen, en de beoordeling daarvan, en
 - d. de gevallen waarin en de wijze waarop de overeenkomst voortijdig kan worden ontbonden.
3. Het bedrijf dat of de organisatie die de beroepspraktijkvorming verzorgt, draagt zorg voor de begeleiding van de deelnemers binnen het bedrijf. Het bevoegd gezag beoordeelt of de deelnemer het in het tweede lid, onder c, bedoelde deel van de kwalificatie heeft behaald. Het bevoegd gezag betreft bij die beoordeling het oordeel van het bedrijf onderscheidenlijk de organisatie, met inachtneming van de desbetreffende in de onderwijs- en examenregeling op te nemen regels.

De school moet, samen met het leerbedrijf, in de bpv-overeenkomst vastleggen welk deel van de kwalificatie in de bpv aan de orde komt en op welke wijze zij het behalen van dit bpv-deel beoordeelt. Dit kan per leerbedrijf en per student verschillen. De school moet bij die beoordeling het oordeel van het leerbedrijf betrekken.

Het in artikel 7.2.8 genoemde beoordelen staat in principe los van het examineren.

Maar omdat de school de inrichting van het examen bepaalt, kan de school de examinering geheel of gedeeltelijk laten samenvallen met de beoordeling van de bpv. Maar dat moet niet. Voor zover dat het geval is, dient voor dat deel voldaan te worden aan de standaarden voor de examenkwaliteit.

Artikel 7.4.3. Examens beroepsopleidingen

Het examen van een beroepsopleiding is eerst dan met goed gevolg afgesloten wanneer zowel de beroepspraktijkvorming als het overige deel van de beroepsopleiding met goed gevolg is afgesloten.

De beoordeling van de bpv is altijd een serieuze kwestie, want die beoordeling maakt deel uit van de diplomabeslissing. In artikel 7.4.3 van de WEB (zie hierboven) staat beschreven dat een student het examen pas met goed gevolg kan afsluiten wanneer de bpv met goed gevolg is afgesloten. De school dient in de onderwijs- en examenregeling (OER) duidelijk aan te geven wanneer de bpv met goed gevolg is afgesloten.

3 In gesprek met het ministerie van OCW en de Inspectie van het Onderwijs

Op de conferenties 'Examinering in de bpv' (31 mei en 21 juni 2013) was **In gesprek** met Wim Kooijman (inspecteur bve & examens, Inspectie van het Onderwijs) en Siep Jurna (directie bve, ministerie van OCW) een plenair programmaonderdeel. Paula Willemse (IVA Onderwijs) leidde deze gesprekken die elk ongeveer een uur duurden. Input voor deze gesprekken waren vragen die medewerkers van mbo-scholen al in een eerdere fase aan het Servicepunt examinering mbo hadden gesteld. Daarnaast konden alle aanwezigen tijdens het ochtendprogramma reageren op stellingen over examinering in de bpv. De stellingen en reacties hierop vormden ook input voor het gesprek².



² Gekozen is om de stellingen en reacties niet in dit document op te nemen. Het betrof een snelle werkvorm die een indruk geeft op de dag zelf, maar waar verder geen kwantitatieve conclusies aan mogen worden verbonden.

De examenkwaliteit en toezicht

De **examenkwaliteit** moet omhoog in het mbo, zo valt ook op te maken uit het laatste Onderwijsverslag van de Inspectie van het Onderwijs. Het ministerie heeft in het verleden de regelgeving aangepast om de kwaliteit van examens te verhogen en beter te borgen. Vraag is of deze gedetailleerde regelgeving en bijbehorende bureaucratie het resultaat is van het onvermogen van de mbo-sector zelf de (examen)kwaliteit zichtbaar te maken. Jurna geeft aan dat regelgeving vooral is bedoeld om richting te geven en dan met name voor die momenten dat een school de examinering niet genoeg op orde heeft. Het ligt in de lijn der verwachting dat wanneer er meer fout gaat, er meer regels bij komen. Als er relatief vaak of stevig belangrijke zaken mis gaan, kan het hele veld – dus ook mbo-scholen die het wel op orde hebben - daar 'last' van krijgen door verzwaarde regelgeving en meer toezicht. Hij is van mening dat het beter is om met elkaar de dialoog aan te gaan over de aanpak van de benodigde verbeteringen, dan te vervallen in steeds verdergaande regelgeving en toezicht. Ook Kooijman geeft aan dat de spiraal doorbroken moet worden. Teveel regelgeving kan een professional behoorlijk in de weg zitten.

Jurna citeert uit het **Onderwijsverslag** dat iets meer dan de helft van de opleidingen voldoende scoort op examenkwaliteit. Dat is een flinke achteruitgang ten opzichte van de voorafgaande periode. In de Tweede Kamer is naar aanleiding van het Onderwijsverslag de vraag gesteld: "Vanaf 1997 constateert de inspectie al een tekort op de examenkwaliteit. Hoe kan het dat het nog steeds een probleem is?" Als we niet uitkijken krijgen we vanuit de Tweede Kamer een roep om meer regelgeving en toezicht die de examenkwaliteit moeten verbeteren. Er klinkt zelfs in de Tweede Kamer regelmatig de roep om de afname van centrale examens. Door samen in gesprek te blijven en actief de examenkwaliteit te verbeteren, kan verdergaande regelgeving worden voorkomen.

Jurna geeft aan dat we ons ook moeten realiseren dat het een serieus probleem is. Het betreft de kwaliteit van examens en diploma's en diploma's zijn waardepapieren met een landelijke geldigheid. Eenmaal uitgegeven diploma's kunnen niet ingetrokken worden wanneer een school steken heeft laten vallen. Verder geeft Jurna aan dat het probleem omvangrijk is. Het inspectieonderzoek levert een representatief beeld. Er is dus sprake van onvoldoende examenkwaliteit bij een veel groter aantal opleidingen dan de inspectie daadwerkelijk heeft getraceerd bij de steekproef van onderzochte opleidingen. Het raakt dus relatief veel studenten en door hen verworven diploma's. Dat ondergraaft het benodigde vertrouwen in de diploma's.

Je zou kunnen stellen dat interne kwaliteitszorg en extern toezicht twee communicerende vaten zijn. Kooijman beaamt dit en geeft aan dat dit aansluit bij de doelstellingen van het nieuwe toezichtkader.

'Als de examencommissie overtuigd is dat alles rondom examinering goed verloopt en dat zij dit ook kan aantonen, dan kan de inspectie terugtreden'. De vraag is ook of een '**High Trust**' benadering gepast is in de huidige situatie met tekortkomingen. Scholen

geven aan dat zij op dit moment ook niet voldoende vertrouwen hebben in de eigen examenkwaliteit. Ook vinden zij dat examencommissies meer werk moeten maken van de borging van examenkwaliteit. Jurna geeft aan dat een 'High Trust' benadering niet echt voor de hand ligt wanneer relatief vaak en langdurig sprake is van examenkwaliteit die onder de maat is.

Kooijman geeft aan dat het teruglopende percentage opleidingen met voldoende examenkwaliteit ten dele het resultaat is van het nieuwe toezichtkader. Het belangrijkste euvel is de kwaliteitsborging van de examinering. Examencommissies staan vaak te veel op afstand en hebben te weinig zicht op de kwaliteit van de afname van de examens, met name die in de beroepspraktijk. In het Onderwijsverslag staat het helder: de examinering in de praktijk is onvoldoende geborgd.

Een vraag aan de Inspectie van het Onderwijs is hoe scholen de kwaliteit van de examinering goed kunnen borgen, gelet op algemene criteria uit het toezichtkader zoals validiteit, betrouwbaarheid en transparantie. Kooijman antwoordt dat de kwaliteit flink verbetert wanneer een school vooraf goed nadenkt over de inrichting van de examinering. De eerste vraag is hoe een school de kwalificatie-eisen kan examineren. En vervolgens hoe zij het onderwijs inricht. Vaak merk je echter dat bij scholen het onderwijs eerst komt en zij daarna pas nadenken over examinering. Dit leidt er toe dat soms de **examinering** letterlijk en figuurlijk het **sluitstuk** is.

De juiste mix voor examinering

"Wanneer je besluit in de **beroepspraktijk te examineren**, moet je jezelf afvragen of je daarvoor de mensen, middelen en tijd hebt", aldus Kooijman. "Wanneer je onvoldoende middelen hebt om de kwaliteit van de examens in de beroepspraktijk te kunnen borgen, kun je je afvragen of het wel haalbaar is een groot deel van de examinering in de beroepspraktijk te laten plaatsvinden. Is het niet of slechts ten dele mogelijk de kwaliteit van de examens in de beroepspraktijk te borgen, dan zul je je opnieuw moeten bezinnen op de keuzes die je hebt gemaakt voor – de locatie van – de examinering." Het advies van Kooijman is om een **goede mix** te maken voor de examinering. "Hierbij kan een deel van een examen in de praktijk prima passen, maar vaak er voor dat niet het gehele examen 'leunt' op wat eenmalig is gezien in de beroepspraktijk. Zorg voor een mix van verschillende exameninstrumenten voor een betrouwbaar beeld."

Wat goede en betrouwbare **exameninstrumenten** zijn, is afhankelijk van de aard van het beroep, geeft Kooijman aan. "Zo kun je gedrag het beste observeren en kennis toets je eenvoudiger schriftelijk of in een gesprek. Een criteriumgericht interview kan een opleiding bijvoorbeeld goed inzetten bij de transfer van de ene naar een andere situatie. Een mix geeft een betere garantie, zeker als er meerdere personen betrokken zijn bij de examinering."

De kwaliteit van **ingekochte examens** is een zaak van de examenleverancier en de school. De school is eindverantwoordelijk voor de kwaliteit van examinering. In sommige branches wordt centraal veel tijd, energie en expertise gestoken in de kwaliteit van in te kopen examenproducten. De school maakt een eigen afweging of zij gebruik maakt van eigen examenproducten of van ingekochte examens. Jurna geeft aan dat de overheid een uitgebreid pakket van stimuleringsmaatregelen hanteert ter ondersteuning van scholen om de beoogde verbetering van de examenkwaliteit te realiseren. Zo wordt in een deelproject van het project 'Focus op standaarden in examinering' een keurmerk voor examenleveranciers ontwikkeld en ingevoerd.

Vergelijkbaarheid en authenticiteit zijn beide belangrijk voor de examinering, maar vaak blijkt dat de vergelijkbaarheid vermindert wanneer een opleiding meer op de werkplek examineert. Kooijman stelt de vraag of de examenafname alleen maar authentiek kan zijn in de praktijk. Er kunnen bijvoorbeeld andere mogelijkheden zijn om authentiek te examineren op een andere locatie. Denk aan een kappersexamen op school. Bij die keuze gaat de authenticiteit niet ten koste van de vergelijkbaarheid, maar komt tegemoet aan een betere borging.

De **examenafspraken in een examenprofiel** staan soms haaks op authenticiteit en vergelijkbaarheid. Jurna geeft aan dat de examenprofielen geen formele exameneisen zijn; het zijn afspraken tussen branches en onderwijsveld. De minister stelt die niet vast. Vanuit de overheid gelden onder andere de formele kwalificatie-eisen uit de kwalificatiedossiers en de standaarden voor de examenkwaliteit. Ook bij de Inspectie van het Onderwijs staan de examenprofielen niet centraal, aldus Kooijman, tenzij scholen zelf duidelijk kenbaar maken dat zij volgens de examenprofielen werken.



Keuze voor examinering op school of in de beroepspraktijk

Zou je theoretisch gesproken dus **alles in school** kunnen examineren? Kooijman antwoordt: "Examinering is afhankelijk van het beroep en de opleiding en elke school moet hierin eigen keuzes maken. Als je de examinering op school op een authentieke manier goed kunt regelen, bijvoorbeeld door mensen uit de beroepspraktijk er bij te betrekken, is dit goed mogelijk. Voor sommige beroepen is dit lastiger, zoals voor verpleegkundigen, en voor andere ligt dit subtieler zoals een verkoopgesprek in de detailhandel. Dit kan op school worden geëxamineerd, maar een rollenspel met een acteur is minder authentiek dan eenzelfde examenopdracht in de reële beroepspraktijk. Een andere, belangrijke afweging is of alle bpv-bedrijven geschikt zijn voor examinering. Sommige bedrijven blijken prima leerbedrijven, maar examineren is er lastig te organiseren. Je zou bijvoorbeeld een bewuste selectie kunnen maken van bedrijven waarbij goed kan worden geëxamineerd."

Is de conclusie dan dat examinering weer **meer in de scholen** moet plaatsvinden? Kooijman weerlegt dit. "Voor elke opleiding moeten goede afwegingen en keuzes worden gemaakt op basis van de mogelijkheden en de (financiële en praktische) haalbaarheid. Authenticiteit en vergelijkbaarheid zijn even belangrijk en uitgangspunt bij het ontwerp van onderwijs en examinering." Ook het ministerie benadrukt dat authenticiteit belangrijker is geworden bij de recente herziening van de standaarden voor examenkwaliteit per 2012 en de invoering van de beroepsgerichte kwalificatiedossiers. Jurna geeft aan dat realisatie van authenticiteit in een goede verhouding moet staan tot realisatie van betrouwbaarheid. "Zorg voor een goede balans, een juiste mix en maak deze afweging zorgvuldig. Een student krijgt maar één keer een diploma en een eenmaal afgegeven diploma kan niet meer worden afgenomen."

Moet de **school altijd aanwezig** zijn op de werkplek om de kwaliteit van de examenafname te borgen? Nee, vindt Kooijman, dat is niet in alle gevallen noodzakelijk. "Wanneer 100% van het kwalificerend examen plaatsvindt in de beroepspraktijk, kan je geen enkel risico lopen en moet je het examen ook 100% borgen. Bepaal voor alle examenonderdelen waar je grootste risico zit en zorg dat je daar goed mee omgaat. Als alles afhangt van één moment, dan moet je bijvoorbeeld veel 'ogen' inzetten (meerdere beoordelaars). Ben je afhankelijk van tien meetmomenten dan kun je wat meer risico's nemen en is dit niet voor alle tien examenonderdelen noodzakelijk."

De **kwaliteit van de assessoren** in de bpv is niet alleen een kwestie van certificering. Kooijman geeft aan dat certificering en gevolgde trainingen mooie uitgangspunten zijn. "De hoofdzaak is dat de opleiding het vertrouwen heeft dat de deskundige beoordelaar in de praktijk aan de hand van duidelijke criteria kan beoordelen. De vooronderstelling dat een geaccrediteerd leerbedrijf goed kan beoordelen, moet de school aantonen. Bij de beoordeling in de beroepspraktijk kan belangenverstremgeling een rol spelen en een risico vormen voor een valide beoordeling. Vaak is de praktijkbegeleider ook de beoordelaar zodat de onafhankelijkheid lastig is. De kunst is om de knip tussen opleiden

en examineren goed te laten zien en niet het merendeel van het kwalificerend examen afhankelijk te laten zijn van de beoordeling van deze ene beoordelaar.”

Onderscheid examenresultaten – aanvullende diplomavereisten – diplomabeslissing – bpv-eisen

Onduidelijkheid over examinering in relatie tot de bpv komt ook voort uit de formulering van voorschriften in de Wet Educatie Beroepsonderwijs (**WEB**). In artikel 7.2.8 over de beroepspraktijkvorming staat onder andere dat het oordeel van het leerbedrijf door de school betrokken moet worden bij haar beoordeling of de deelnemer het bpv-deel van de kwalificatie heeft behaald. In artikel 7.4.3 over examens komt ook de bpv ter sprake: het bpv-deel moet met goed gevolg zijn afgesloten.

Jurna geeft ruiterlijk toe dat de wet hier niet uitblinkt in duidelijkheid. “Je mag alleen een diploma uitreiken als de student zowel het bpv-deel als het overige deel van de kwalificatie met gunstig gevolg heeft afgesloten. Bovendien moet de school bij de diplomabeslissing zich ervan vergewissen dat het oordeel van het leerbedrijf geleverd is en betrokken is bij de beoordeling door de school van het behalen van het bpv-deel.”

De school gaat over het examen en beoordeelt of de student bij het examen heeft aangetoond de kwalificatie-eisen in voldoende mate te beheersen. Jurna geeft aan dat de school het leerbedrijf natuurlijk kan inschakelen bij het examen. De school is zelf verantwoordelijk over hoe zij het examen inricht. Vervolgens houdt de onderwijsinspectie toezicht op de examenkwaliteit.

Er moet een oordeel van het leerbedrijf over het bpv-deel liggen. Dit is een **diplomavereiste** en relevant voor de **diplomabeslissing** maar niet voor de afname van het examen. Het bij de bpv vereiste oordeel hoort niet per definitie tot het examen. Deze diplomavereiste is enigszins vergelijkbaar met de diplomavereiste betreffende het oordeel over het voldoen aan de inspanningsverplichting voor het generieke kwalificatieonderdeel loopbaan en burgerschap. Ook laatstgenoemde vereiste is relevant voor de diplomabeslissing, maar niet voor de afname van het examen.

De school moet met het leerbedrijf afspraken maken over het deel van de kwalificatie dat de student tijdens de beroepspraktijkvorming moet behalen en de beoordeling daarvan. Dat voorschrift staat in artikel 7.2.8 en dat gaat niet over het examen.

De school bepaalt welke beoordeling wel of niet onder het examen valt en daarmee of een beoordelingsresultaat wel of niet meetelt voor de zak-/slagbeslissing voor het diploma. Als een beoordeling van de bpv geen examen is, bepaalt de school samen met het leerbedrijf de condities, binnen de formele kaders van de bpv. Maar als de school er daarentegen voor kiest dat de beoordeling van de bpv wel examen is, dan gelden de examenvoorschriften waaronder de standaarden voor examenkwaliteit. De school heeft bij het bpv-deel dus een keus, te weten beoordelen is wel of niet examineren, en die keuze heeft consequenties.

De WEB zegt dat je de student de gelegenheid moet bieden om examen te doen. Mag een school hier **voorwaardelijk eisen** aan stellen? Kooijman is hierin kort en duidelijk; een voorwaardelijke toets is geen probleem. "Je moet de scheiding tussen onderwijs en examineren alleen duidelijk neerzetten."

Het beeld dat de beoordeling van de **individuele inspecteurs** veel verschilt, is moeilijk weg te nemen, geeft Kooijman aan. Hij vergelijkt het met de wijze waarop de inspectie zelf naar examinering kijkt: de context en specifieke situatie zijn bepalend voor het vellen van een oordeel. "Hiermee is absolute vergelijkbaarheid lastig, situaties verschillen immers. Intern voert de inspectie veel discussies en overleggen de inspecteurs regelmatig met elkaar om zoveel mogelijk tot een eensluidend oordeel te komen. Het blijven echter mensen, net als bijvoorbeeld assessoren."

Vanwege de geringe toelichting in de **inspectierapporten** is het voor een opleiding soms lastig om de juiste conclusies voor verbetering te trekken uit deze rapporten. Kooijman legt uit dat met een voldoende beoordeelde onderdelen in de tabellen staan vermeld en dat onvoldoende onderdelen zo goed mogelijk worden onderbouwd. "De inspecteur licht het gehele rapport ook mondeling toe op de school. Wij besteden veel tijd aan het schrijven van rapporten en het is jammer te horen dat dit niet altijd tot voldoende inzicht leidt."

Eigen professionaliteit

"De belangstelling voor examinering in het algemeen en examinering in de beroepspraktijk in het bijzonder is erg groot. Dit blijkt ook uit de belangstelling voor deze conferenties", concludeert Paula Willemse. "Het valt op dat scholen het thema vaak ervaren als een worsteling en dat men erg bezig is met de vraag of 'ze het wel goed doen'. Het aangaan van de dialoog, samen en met anderen is hierbij erg belangrijk. Scholen kunnen op twee manieren omgaan met de examenstandaarden en de overige regelgeving. De eerste manier is 'vertel mij wat ik moet doen en dan houd ik me aan de regels'. Een andere manier is te starten vanuit de **eigen professionaliteit**. De regelgeving is betrekkelijk sober ingericht en biedt veel ruimte aan de professional. Wanneer duidelijke keuzes worden gemaakt, waarbij een school de regelgeving en de inspectie als spiegel gebruikt, is dat een goed uitgangspunt. Een professionele houding verdient de voorkeur boven regelgeving, toezicht en handhaving. Realiseer je als onderwijsveld dat er heel veel mogelijk is binnen de gegeven kaders!"

Tot slot, zijn Jurna en Kooijman **positief over examinering op de werkplek**. "De reële beroepspraktijk biedt een rijke examenplek. Bepaal als opleiding zelf vooraf wat je wel en niet wil examineren op de werkplek en spreid de risico's. De bpv is niet alleen een mooie plek om het beroep te leren, maar we moeten de werkplek ook blijven koesteren als plaats waar een opleiding kan examineren."

4 Dilemma's bij examineren in de beroepspraktijk

Dat de kwaliteit van examens op orde moet zijn, daar is iedereen het over eens. Maar welke criteria neem je als uitgangspunt om aan de kwaliteit te voldoen, en hoe ga je om met discrepanties tussen de landelijke standaarden, de meer wetenschappelijke kwaliteitseisen en (on)mogelijkheden binnen het examineren in de dagelijkse praktijk? Tijdens haar presentatie ging Tamara van Schilt-Mol in op de kwaliteit van examineren en de dilemma's die spelen bij het bewaken van de kwaliteit hiervan in de praktijk.



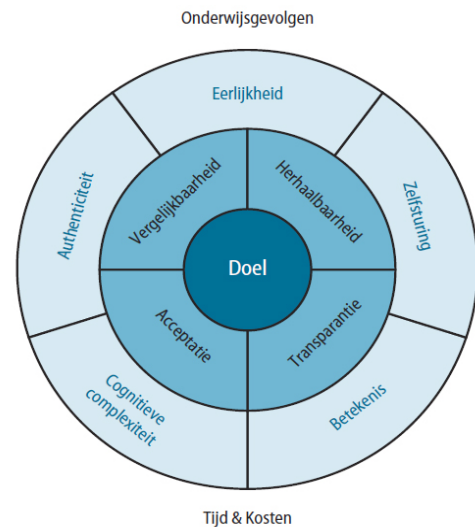
Kwaliteit van examineren

De kwaliteit van examineren kan vanuit verschillende perspectieven worden vastgesteld. Op de eerste plaats zijn er de **landelijke standaarden**. Deze geven, met behulp van drie standaarden met daaraan gekoppelde criteria, richting aan het instrumentarium, aan de processen rondom examineren en de diplomering. Zo wordt voor het instrumentarium in de criteria aangegeven dat:

- er een onderscheid moet zijn tussen ontwikkelingsgerichte toetsen en het examen;
- er sprake is van een verantwoorde procedure om de cesuur van het examen te bepalen;
- de beoordeling van het examen plaatsvindt op basis van de prestatie-indicatoren (of vergelijkbare criteria) uit het kwalificatiedossier;
- het examen voorzien is van een beoordelingsvoorschrift om een zo objectief mogelijke beoordeling te waarborgen.

Voor de processen en de diplomering wordt onder meer benoemd dat het werkveld betrokken is bij de examinering en de afname en beoordeling als realistisch beschouwd worden, dat alle studenten op gelijke wijze worden beoordeeld (proces), dat de examencommissie besluiten neemt over het toekennen van diploma's en certificaten en dat de examencommissie zicht houdt op kwaliteit van onder meer het exameninstrumentarium, de afname en de beoordeling (diplomering).

Naast de landelijke standaarden zijn er ook **wetenschappelijke standaarden** geformuleerd die houvast kunnen bieden bij het borgen van kwaliteit. Een voorbeeld daarvan is het competentie-assessmentwiel van Liesbeth Baartman (2008). Het instrument dat Baartman ontwikkeld heeft, geeft inzicht in de mate van kwaliteit van het gehele examenprogramma. Het 'wiel' bevat twaalf criteria, waaronder transparantie, vergelijkbaarheid, eerlijkheid, authenticiteit en tijd en kosten.



Competentie-assessmentwiel, Baartman (2008)

Transparantie duidt op de doorzichtigheid en begrijpelijkheid van het examenprogramma. Studenten weten wat er van hen wordt gevraagd. Zowel studenten als docenten weten op welke criteria en met welke procedures de student beoordeeld wordt. De **vergelijkbaarheid** gaat uit van de consistentie in het examenprogramma: de opdrachten die studenten krijgen en de gehanteerde criteria en procedures zijn vergelijkbaar. Daarmee wordt het examenprogramma ook **herhaalbaar** op andere momenten in een andere situatie bij een andere assessor. Bij de kwaliteit van het examenprogramma speelt ook **eerlijkheid** een rol: alle studenten moeten de kans krijgen hun competenties te laten zien. Het inzetten van meerdere opdrachten en meerdere beoordelaars kan de eerlijkheid bevorderen.

Authenticiteit, een criterium dat vrijwel letterlijk ook in de landelijke standaarden terug te vinden is, duidt op de overeenkomst tussen de wijze waarop de student beoordeeld wordt en de toekomstige beroepssituatie waarvoor de student wordt opgeleid. De vaardigheden die de student tijdens de examenafname moet laten zien, moeten een grote overeenkomst vertonen met de vaardigheden waarmee de student in de beroepspraktijk geconfronteerd kan worden.

Daarnaast spelen ook zeer praktische aspecten als **tijd en kosten** een belangrijke rol. De uitvoering van het examenprogramma moet voor de beoordelaars en studenten haalbaar zijn in tijd en geld. Als de afname van een examen te duur of tijdrovend is, kan de keuze gemaakt moeten worden dat examinering op een andere wijze plaats dient te vinden. In de dagelijkse praktijk is dit vaak een doorslaggevend criterium bij het nemen van de beslissing.

Uit onderzoek van Paula Willemse en Nadine Denissen (2012) komt naar voren dat de vier 'traditionele' kwaliteitscriteria goede indicatoren zijn om de kwaliteit van het examineren op de werkplek te borgen. Deze criteria zijn: validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en uitvoerbaarheid. De **validiteit** van een examen heeft te maken met de betekenis, bruikbaarheid en juistheid van de conclusies die uit de scores getrokken worden. Dit criterium heeft een sterke relatie met authenticiteit en dekking: meet je met het examen wat je echt wil meten (begripsvaliditeit) en wordt alles gemeten wat gezien het genoten onderwijs gemeten zou moeten worden (inhoudsvaliditeit)?

Onder **betrouwbaarheid** wordt verstaan in hoeverre er vertrouwen kan zijn in het examen als meting, ongeacht de inhoud van het examen. Uitgaande van de criteria van Baartman hangt dit in grote mate samen met vergelijkbaarheid en herhaalbaarheid. Voor **transparantie** geldt dat dit criterium zowel in de landelijke standaarden als in de criteria van Baartman staat. Transparantie is dan ook bij uitstek belangrijk voor de assessor en student. De beoordeling van de student moet niet afhankelijk zijn van wie de student beoordeelt. De procedures en beoordelingscriteria moeten voor iedereen helder zijn en op gelijke wijze worden gehanteerd.

Tot slot noemen Willemse en Denissen **uitvoerbaarheid** als criterium dat invloed heeft op de kwaliteit van een examen. Dit criterium richt zich, net als tijd en kosten bij Baartman, op de haalbaarheid van de uitvoering van het examen.

Dilemma's bij examineren

Opmerkelijk is dat zowel Baartman als Willemse en Denissen de uitvoerbaarheid van het examen opnemen als een van de kwaliteitscriteria, terwijl het onderwijs- en werkveld ervaren dat het realiseren van alle landelijke standaarden vaak niet haalbaar en uitvoerbaar is in de dagelijkse onderwijspraktijk. Vooral voor de dekking van het kwalificatiedossier en de authentieke afname spelen de nodige dilemma's een rol. Daarnaast kan er ook een dilemma schuilen in het criterium bij standaard 1 dat er een duidelijke scheiding moet zijn tussen ontwikkelingsgerichte toetsen en examinering.

Uiteraard is voor de school waar de student een examen aflegt, dit examen de afsluiting van het onderwijs. De wijze waarop de school dit examen afneemt en de wijze waarop zij omgaat met de resultaten ervan, verschilt immers in grote mate van de wijze waarop tijdens de opleiding omgegaan wordt met ontwikkelingsgerichte toetsen. Toch is het belangrijk dat de scholen zich realiseren dat het examen voor het afnemend beroepenveld weldegelijk een ontwikkelingsgerichte toets is; de uitkomst van het examen en de resultaten die een student op een examen heeft behaald, geven het werkveld zicht op de startbekwaamheid en het ontwikkelpotentieel van de toekomstige werknemer. Voor het werkveld kijkt het examen dus niet alleen maar terug (zoals het dat wel voor de afleverende school doet), maar geeft het vooral een inkijkje in de toekomst. Een illustratieve parallel is te trekken met het behalen van je rijbewijs. Voor de rijinstructeur is het feit dat zijn leerling zijn rijbewijs haalt een bewijs dat hij goed onderwijs gegeven heeft. Voor de rij-examinator is het een teken dat de leerling de geleerde regels en vaardigheden voldoende beheerst om ze in de praktijk verder te ontwikkelen en op termijn, na voldoende rij-uren, een goede chauffeur te worden. Zo is het ook met het examen dat de studenten halen. Voor de docenten een bewijs dat hun onderwijs van voldoende kwaliteit is geweest. Voor de examinatoren een bewijs dat de student voldoende startbekwaam is en voldoende is toegerust om zich verder te ontwikkelen tot vakbekwame professional.

Een dilemma dat in de dagelijkse praktijk vaak ervaren wordt, speelt tussen het kunnen en moeten realiseren van de dekking van het kwalificatiedossier. Hierbij spelen twee overwegingen een rol. Op de eerste plaats is het toetsen van alle vaardigheden die een

student tijdens de opleiding heeft geleerd simpelweg niet mogelijk tijdens één examenmoment. Als er gebruik gemaakt wordt van één examenmoment toetst het examen altijd een selectie van vaardigheden en dekt het niet volledig het kwalificatiedossier. Op de tweede plaats speelt de 'houdbaarheid' van de vaardigheden van de studenten een belangrijke rol bij de invulling van het examen. Voor sommige vaardigheden geldt dat je bij voorkeur zeker weet dat een student die vaker dan één keer goed kan uitvoeren. Voorbeelden hiervan zijn bijvoorbeeld vaardigheden van een leerling verpleegkunde als het toedienen van injecties, het zorgvuldig omgaan met medicatie en het verzorgen van wonden. Op het moment dat een school één examenmoment gebruikt, is het niet mogelijk om dergelijke vaardigheden meer dan één keer te zien.

Een ander dilemma, dat in grote mate verband houdt met het dilemma over de dekking, is het kunnen en moeten realiseren van een authentieke afname van het examen. Ook in een authentieke examenomgeving komen niet vanzelfsprekend alle te toetsen vaardigheden aan bod. Het voorkomen hiervan is immers afhankelijk van wat er op het moment van examineren gebeurt. Een authentieke situatie kan uiteraard ook gesimuleerd worden. In dat geval is er meer controle over het voorkomen van specifieke vaardigheden. De vraag moet echter wel gesteld worden in hoeverre daadwerkelijk authentiek gedrag van de student getoetst wordt, zowel in een gesimuleerde als in een authentieke omgeving. Het feit dat de student weet dat hij beoordeeld wordt op datgene wat hij doet en laat zien, maakt dat zijn gedrag niet volledig authentiek is.

Bij de keuze tussen het examineren in een gesimuleerde authentieke omgeving en een authentieke omgeving, spelen, zoals aangegeven, een aantal dilemma's. Op de eerste plaats is er het dilemma van vergelijkbaarheid. Dit dilemma heeft een relatie met de criteria eerlijkheid en herhaalbaarheid zoals beschreven door Baartman en betrouwbaarheid zoals beschreven door Willemse en Denissen. In een gesimuleerde omgeving is het eenvoudiger om de vergelijkbaarheid van het examen te garanderen. Echter, vaak zijn het vooral de meer 'technische' vaardigheden die tot hun recht komen in een gesimuleerde omgeving, zoals het vervangen van een carburateur door een leerling autotechniek of het maken van een röntgenfoto van het gebit door een assistent-tandarts in opleiding. Het examineren van de beroepshouding van studenten, zoals het omgaan met patiënten met dentofobie, is veel complexer in een gesimuleerde omgeving.

Een ander dilemma speelt rond de voorspellende waarde van het examen. Voor sommige beroepen is het niet mogelijk om de vaardigheden van de student te toetsen in een authentieke omgeving. Een veelgenoemd voorbeeld hiervan is de opleiding tot astronaut: voor deze studenten is het (vrijwel) onmogelijk om in een authentieke omgeving vaardigheden te leren en om in een authentieke omgeving geëxamineerd te worden. Bij piloten in opleiding is het vaak wel mogelijk dat zij leren in een authentieke omgeving. Het examineren van hun vaardigheden gebeurt echter altijd in een gesimuleerde omgeving. Dit heeft te maken met de (on)mogelijkheden van het toetsen van handelen bij kritische beroepssituaties, het derde dilemma. Het toetsen van het handelen van een

piloot bij bijvoorbeeld een crash is uitsluitend mogelijk in een gesimuleerde omgeving. Voor het toetsen van handelen van een peuterleidster bij kritische beroepssituaties is daarentegen de authentieke omgeving veel geschikter: het is immers niet wenselijk, en vaak ook niet mogelijk, om een peuter te vragen om ofwel zijn vinger echt tussen de deur te klemmen ofwel net te doen alsof zijn vinger bekneld is. Dit derde dilemma heeft een relatie met de criteria authenticiteit, haalbaarheid en vergelijkbaarheid van Baartman en met de criteria validiteit en betrouwbaarheid van Willemse en Denissen.

Tot slot speelt het dilemma van mogelijke morele bezwaren bij het toetsen van vaardigheden en gedrag. Bij sommige opleidingen, zoals de opleiding tot soldaat, is het moreel bezwaarlijk om het toetsen van vaardigheden en gedrag plaats te laten vinden in een authentieke omgeving. De schietvaardigheid van soldaten in opleiding en het omgaan met vijandig vuur worden daarom niet getoetst in een werkelijke oorlogssituatie, maar in een simulatie.

Slotpleidooi: het gesprek op de werkplek is doorslaggevend voor de kwaliteit

De vraag die gesteld moet worden bij de genoemde dilemma's is hoe het beste met deze dilemma's omgegaan kan worden. Voor geen enkel dilemma geldt dat er een eenduidig antwoord te geven is. Willemse en Denissen hebben een assessmentmodel ontwikkeld dat docenten en examinatoren handvatten kan geven bij het omgaan met deze dilemma's. Het model is er op gericht om examinering op de werkplek zodanig vorm te geven dat én voldaan wordt aan de geldende kwaliteitseisen én dat de examinering uitvoerbaar is. Het model is gebaseerd op vijf vragen rondom examinering:

- Waarom wordt geëxamineerd?
- Wat wordt geëxamineerd?
- Waar wordt geëxamineerd?
- Wie zijn bij de examinering betrokken?
- Waarom wordt geëxamineerd?

Per vraag worden in het model een aantal kritische vragen geformuleerd, richtlijnen benoemd voor opleiders in de praktijk en wordt de koppeling gemaakt met zowel de kwaliteitscriteria als met de landelijke standaarden. Een gedeelte uit dit model, dat in het kader van de eerder geschetste dilemma's interessant is omdat het ingaat op dekking van het kwalificatiedossier en authentieke afname, is hieronder opgenomen:

Kernvraag: Wat wordt er geëxamineerd?			
Kritische vragen	Richtlijnen voor opleiders i.s.m. de praktijk	Kwaliteitscriteria	Toelichting
1. Hoe waarborgen we het niveau van de opleiding? 2. Hoe zorgen we voor verbinding tussen het oordeel van de praktijk met het oordeel op school? 3. Hoe voorkomen we versnipperde examinering? 4. Hoe weten we of instrumenten zoals aftekenlijstjes goed gebruikt worden? 5. Wat als niet al het beoogde op de werkplek geëxamineerd kan worden? 6. Hoe is de samenhang tussen vaardigheden, houding en kennis bij examineren? 7. Is het totale examen minimaal dekkend?	1. Zorg dat het opleidingsniveau wordt gewaarborgd; organiseer toezicht hierop; 2. Voorkom waar mogelijk een gefragmenteerde examinering; 3. Zorg voor eenduidige beoordelingscriteria; 4. Zorg voor een samenhang tussen de examinering van vaardigheden, houding en kennis; 5. Zorg ervoor dat het totale examen minimaal voldoende dekkend is.	- Betrouwbaarheid - Objectiviteit - Herhaalbaarheid van beslissingen - Vergelijkbaarheid - Validiteit - Authenticiteit - Cognitieve complexiteit - Transparantie - Eerlijkheid Inspectie-indicator(en): - 2.1.2.: " <i>Dekking van het kwalificatiedossier</i> " - 2.2.1.: " <i>Authentieke afname</i> "	Om de betrouwbaarheid te bevorderen dienen alle betrokkenen dezelfde beoordelingscriteria te hanteren. Alle werkprocessen dienen tijdens de examinering aan bod komen. Zorg daarom dat vaardigheden, houding en kennis en authentieke beroepshandelingen worden geëxamineerd. Soms kunnen beroepshandelingen, vanwege praktische of ethische redenen, niet altijd op de werkplek worden geëxamineerd. Dan biedt een simulatie uitkomst.

Ook uit het model van Willemse en Denissen komt duidelijk naar voren dat er geen eenduidig of juist antwoord te geven is op de geschetste dilemma's. Wel blijkt uit het model dat het stellen van de juiste vragen en het voeren van het gesprek hierover ervoor zorgt dat de gewenste kwaliteit van examinering wordt behaald.

Hoewel er dus geen antwoord gegeven kan worden op de beschreven dilemma's, kan er wellicht wel geconcludeerd worden dat het belangrijkste kwaliteitscriterium in alle eerder genoemde modellen ontbreekt: het voeren van een dialoog over kwaliteit. Door met elkaar aan de hand van de landelijke standaarden, de kwaliteitscriteria en bestaande

modellen het gesprek te voeren over kwaliteit en examinering, krijgen alle betrokkenen de ruimte en mogelijkheid om hun eigen professionaliteit ten volle te benutten om examinering goed vorm te geven. In dit gesprek staat niet zozeer centraal 'wat' er gedaan wordt rondom examinering, maar 'waarom' dat gedaan wordt. Als antwoord op de vraag hoe omgegaan moet worden met de dilemma's rondom examinering moet daarom wellicht gesteld worden dat het er niet zozeer om gaat hoe je invulling geeft aan de dilemma's, maar dat het erom gaat hoe je tot de keuze voor deze invulling gekomen bent.



5 Workshopbijdragen

Tijdens de conferentie hebben verschillende partijen (scholen, adviesbureau, consortium) twaalf verschillende workshops verzorgd. Vraag was de dilemma's en oplossingsrichtingen van beoordelen in de beroepspraktijk te delen. De beschrijvingen zijn bedoeld als voorbeelden die u, als school, op ideeën kunnen brengen, u kunnen inspireren of u juist kunnen behoeden voor fouten. De bijdragen zijn geen feitelijke publicaties en hieraan kunnen dan ook geen rechten worden ontleend.



5.1 Beoordelen in de bpv

Wellantcollege: Jan Boerman (j.boerman@wellant.nl)

De groene standaard: Margreet Arlar

Bureau ICE: Jan van Kessel (JvKessel@bureau-ice.nl)

De groene standaard

Elf aoc's en het kenniscentrum Aequor hebben een gezamenlijke visie op examineren geformuleerd. Sinds 2002 hebben zij een projectmatige samenwerking die zij in 2009 hebben omgezet naar Stichting De groene standaard. Producten van 'De groene standaard' beoordelen alleen het beroepsgerichte gedeelte: het beroepsfunctioneren. Dit vindt zoveel mogelijk in de authentieke beroepscontext plaats.

De groene standaard kent een examenmix met vier examenvormen:

1. Proeve van bekwaamheid

Gericht op de samenhang en het beroepsfunctioneren; er worden meerdere werkprocessen beoordeeld die tot de kern van het beroep behoren. Bij voorkeur uitgevoerd in een authentieke beroepssituatie, waarin keuzes gemaakt moeten worden en dilemma's voorkomen.

2. Werkprocesexamen

Wordt opgenomen in een examenplan voor werkprocessen die niet tijdens een proeve voorkomen of niet goed in de proeve beoordeeld kunnen worden.

Alleen gericht op het beoordelen van één of enkele werkprocessen. Eenvoudiger van opzet en uitvoering dan een proeve, maar toetstechnisch van goede kwaliteit. Wordt bij voorkeur uitgevoerd bij het bpv-bedrijf, waar het als een examenonderdeel gescheiden wordt van de stage/het opleiden.

3. Vaardigheidsexamen

Wordt opgenomen in het examenplan als bepaalde vaardigheden (genoemd in de kolom kennis en vaardigheden uit het dossier) als essentieel voor de beroepsuitoefening beschouwd worden en niet of onvoldoende in de proeve of een werkprocesexamen beoordeeld kunnen worden. Een vaardigheidsexamen gaat vooraf aan de beoordeling van werkprocessen in de proeve of een werkprocesexamen.

4. Kennisexamen

Wordt opgenomen in het examenplan als bepaalde kenniselementen (genoemd in de kolom kennis en vaardigheden uit het dossier) als essentieel voor de beroepsuitoefening beschouwd worden. Een kennisexamen wordt voorafgaand aan de proeve afgenomen.

Dilemma's bij de uitvoering op het Wellantcollege

Bij het beoordelen in de bpv zoals het Wellantcollege dit de afgelopen jaren heeft gedaan, kwamen de volgende dilemma's naar voren:

- De kwaliteit van de assessoren uit het onderwijs en bedrijfsleven is niet altijd voldoende.
- De kwaliteit van de examenlocatie is onvoldoende of biedt onvoldoende mogelijkheden.

- Proeven zijn op papier flexibel, maar in de praktijk is dat niet altijd zo.
- Niet alle werkprocessen zijn even belangrijk, maar moeten wel allemaal worden beoordeeld ('kd-kwesties').
- Sommige proeven duren lang en de assessoren zijn beperkte tijd aanwezig vanwege het kostenaspect.
- Soms is er een grote diversiteit in kerntaken en werkprocessen die binnen een proeve moeten worden beoordeeld.
- Het optreden van een kritische situatie mag niet aan het toeval worden overgelaten.

Wellantcollege heeft deze dilemma's in samenwerking met De groene standaard gesignaleerd en wil deze op de volgende manier het hoofd bieden:

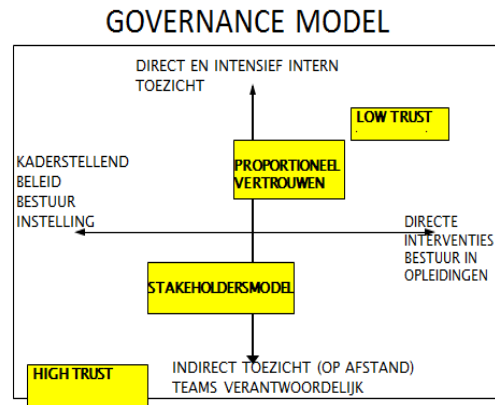
- Assessoren onderwijs en bedrijfsleven goed opleiden en adequate instructies geven;
- Minder proeven per opleiding (één eindproeve);
- Alleen de kern van het beroep in de proeve;
- Meer ruimte voor maatwerk (wel duurder);
- Toetstechnische eisen aanscherpen (specifieke eisen stellen aan complexiteit van de examensituatie);
- Gebruikersonderzoek (dilemma's en wensen achterhalen);
- Diverse andere middelen inzetten om assessoren te ondersteunen of te sturen, zoals gebruik van logboeken (door deelnemer en begeleider) en aanvullende bewijsstukken;
- Problemen die de examenkandidaat moet oplossen in de examensituatie creëren.

5.2 Op weg naar een procesgestuurde borging

ROC Nijmegen: *Koos van Houten* (k.vanhouten@roc-nijmegen.nl)

Governancemodel

Borging, monitoring en verbetering van examenprocessen zijn de prikkels die in 2012 hebben geleid tot een vernieuwing van de examenorganisatie bij ROC Nijmegen. Scheiding van verantwoordelijkheden rond de borging en monitoring van de examenprocessen: geen onderwijsmanagers meer in de examencommissie van ROC Nijmegen. In een nieuwe structuur en cultuur krijgen de begrippen 'check' en 'adapt' na de 'plan' en 'do' fasen invulling.



Interne motivatie voor deze vernieuwingen zijn het verhogen van de kwaliteit van de exameninstrumenten en examenprocessen, gekoppeld aan een governancemodel op basis van checks en balances. Externe prikkels zijn het voldoen aan basiskwaliteit (Toezichtkader 2012).

Examenorganisatie

De examenorganisatie ROC Nijmegen is gewijzigd door een ingrijpend besluit op zes gebieden:

1. Er is een centrale examencommissie ingesteld die de kaders stelt en toezicht houdt op de processen, met daaronder dertien domeinexamencommissies met vaststellingscommissies. De teammanager blijft primair verantwoordelijk voor de kwaliteit van de opleiding en examens. De domeinexamencommissie borgt en hierin zit geen teammanager. Werkvelddeskundigen in de commissies verankeren examinering in de praktijk.
2. Eenduidige, transparante en samenhangende examenprocessen voldoen aan de landelijk ontwikkelde Procesarchitectuur Examinering. Het handboek bestaat uit drie delen:
 - Deel 1 bevat de uitgangspunten, het organogram, de rollen en procedures.
 - Deel 2 bevat alle beleidskaders en servicedocumenten, waaronder het examenreglement.
 - Deel 3 bevat de formulieren, formats en checklists.
3. Eén gecentraliseerd examenbureau ondersteunt de uitvoering van het examenbeleid en de -processen, met op alle locaties met (mbo-)studenten een uitvoeringslocatie. Intensieve samenwerking met de onderwijsmanager/examencoördinator (opleiding), domeinexamencommissie (aanvragen, besluiten, diplomering, klachten: borging) en examencommissie (kaders, oer, bezwaren, verantwoording: toezicht).

4. In resultaatbeheer is een scheiding gemaakt tussen ontwikkelingsgerichte en kwalificerende resultaten. ROC Nijmegen zoekt naar een digitalisering van de processen, vanuit de oer.
5. Professionalisering is ingezet met een scholingsdag voor alle docententeams (november 2012). In 2013 volgt scholing van nieuwe doelgroepen op basis van extra gelden, waaronder met name constructeurs/vaststellers en allround- en taalassessoren. Extra aandacht voor de praktijkbeoordelaars.
6. De stafafdeling Onderwijs en Kwaliteit zorgt voor beleidsontwikkeling, ondersteuning (servicedocumenten, checks en advisering) en monitoring (metingen en auditing).

Vraagstukken en oplossingen

- Beslissen en borgen: doordat de vaststellingscommissies en domeinexamencommissies onafhankelijk moeten borgen, worden de kwetsbaarheden zichtbaar. Elke domeinexamencommissie maakt nu een borgingsplan. Voorbeeld is werken met checklists en steekproeven, zoals van beoordelingen in de praktijk. De teams leveren de examens, assessoren en geschoolde praktijkbeoordelaars.
- Voorkant (actief – sturen) of achterkant (borgingsplan – toezicht): het team (voorkant) staat centraal in de driehoek tussen opleiding – examenbureau – examencommissie (achterkant).

De kwaliteit van de examinering is bij ROC Nijmegen het laatste jaar al sterk gestegen. De opschaling van de examenborging (eerst binnen teams, nu roc-breed) heeft bijgedragen aan bewustwording en aanscherping van beleid. Processturing werkt.

5.3 Examineren op de werkplek: een werkbaar model?

Arcuscollege: Matthieu Hirsch (MHirsch@arcuscollege.nl)

IVA Onderwijs: Paula Willemse (p.j.willemse@uvt.nl)

Assessmentmodel

Samen met het Arcuscollege heeft IVA Onderwijs een assessmentmodel 'Examineren op de werkplek' ontwikkeld. Dit model kwam tot stand vanuit de behoefte om de kwaliteit van examineren op de werkplek verder te vergroten. We hebben het model in de workshops toegelicht, waarna we met de deelnemers op een interactieve manier hebben gekeken naar de waarde van het model.

Centrale vraag

Centraal stond de vraag: Wat moet er gebeuren om de kwaliteit van de werkplek als examenplaats te kunnen garanderen? We hebben de maatregelen besproken die betrekking hebben op validiteit, betrouwbaarheid, transparantie en uitvoerbaarheid. Maatregelen kunnen ook ingedeeld worden naar maatregelen die vooraf, tijdens en na de examenperiode genomen kunnen worden.

Zorg dat de beoordelaars voldoende toegerust zijn

Wat kan hierbij helpen?

- Heldere competentieprofielen;
- Zelfevaluatie, 360-graden feedback van praktijkleiders, elkaar beoordelen;
- Examencommissieleden moeten de deskundigheid van beoordelaars nagaan en voorzien van een verklaring van voldoende deskundigheid;
- Van belang is passende scholing en onderhoud van competenties (het kenniscentrum kan hierbij betrokken worden);
- Faciliteren van beoordelaars in de praktijk;
- Zorg dat er weinig interpretatieruimte is in de beoordelingsinstrumenten: waar moeten beoordelaars naar kijken;
- Een pool van assessoren die rouleren over verschillende bedrijven.

De communicatie tussen school en bedrijf vraagt aandacht

Wat kan hierbij helpen?

- Werkveld moet weten wat de bedoeling is: heldere en eenduidige instrumenten, procedures en beoordelaarinstructie;
- Vooraf: een goede werkplekanalyse maken;
- Selectie van bedrijven waar geëxamineerd kan worden (APK);
- Samen afstemmen over: doel examen, duur van de examenperiode en verantwoordelijkheden;
- Een bezoek regelen bij instellingen waar risico's verwacht worden op grond van controle examendossiers;
- Zorg voor een kring van bedrijven waar geëxamineerd kan worden: binnen sommige sectoren kan een examenbedrijf goed werken.

Borging van de examenkwaliteit

Wat kan hierbij helpen?

- Examencommissieleden kunnen steekproefsgewijs aanwezig zijn bij afname van proeven.
- Tweede beoordelaar checkt op grond waarvan beoordeling is gegeven bijvoorbeeld door gebruik te maken van procesverslagen.
- Het oordeel moet te onderbouwen zijn.
- De pdca-cyclus afmaken.
- Het vierogenprincipe toepassen.
- Externen bij de kwaliteitsborging betrekken.

In de workshops zijn ook zaken aan de orde gekomen zoals de positie van een bbl-student die niet te vergelijken is met bol-studenten. De inhoud van het kwalificatiedossier maakt dat sommige onderwerpen (functioneringsgesprek, leiding geven) niet op de werkplek geëxamineerd kunnen worden.

5.4 Welkom in de wereld van de zeven wereldzeeën

ROC Midden Nederland: Paul Laaper

Concept 24: Edvard Spaapen (info@concept24.nl)

De opleiding niveau 2 'Kok' die onder de hoede van ROC Midden Nederland bij de Koninklijke Marine wordt gegeven, kent een bijzondere organisatie. Een theoretische en praktische opleiding van drie maanden, gevolgd door een bpv-periode van ongeveer zes maanden aan boord van een schip. Tijdens de bpv zwermen de studenten uit over de hele wereld vanwege uitzendingen. Deze situatie stelt bijzondere eisen aan de examinering; zo is centrale examinering na de bpv bijvoorbeeld niet meer mogelijk.

Ontwerpprincipes

In de workshop hebben we geprobeerd uit te leggen op welke manier we te werk zijn gegaan bij het ontwerp van zowel het onderwijs als de examinering en hoe de realiteit van de examinering uiteindelijk geworden is.

Bij het ontwerpen van de examinering, zijn een aantal ontwerpprincipes gehanteerd.

- **Cyclisch leren**

Het leren vindt volgens een vast patroon plaats. De cirkel van *plannen, uitvoeren, observeren, reflecteren en beslissen* wordt elke keer doorlopen. Ook in kwalificerende opdrachten.

- **Ontwikkelingsgericht**

Het leren vindt ontwikkelingsgericht plaats, van eenvoudig naar complex. Dat betekent dat de kwalificerende opdrachten de meest complexe beroepssituaties behelzen.

- **Proces van kwalificerende toetsing**

Opleiden en examineren zijn parallelle processen. Kwalificerende toetsing is het slot van een (leer)proces en niet één moment in dit traject.

Portfolio

Tijdens de workshop zijn de onderdelen besproken die gezamenlijk het portfolio vormen. Dit portfolio moeten studenten inleveren om voor diplomering in aanmerking te komen. Een deel van het portfolio bestaat uit opdrachten die leermeesters in de bpv als voldoende moeten beoordelen en een ander deel bestaat uit periodieke beoordelingen over het niveau van vaardigheden en houding.

Onderscheid summatief en formatief

Tijdens de workshop bleek het lastig om duidelijk te maken dat het om een examentraject ging. De aanwezigen gebruikten meermaals de termen summatieve en formatieve toetsing, terwijl wij daar in dit traject geen onderscheid tussen maken.

Kritische vragen hebben er wel toe geleid, dat we het traject versneld onder de loep nemen om de plaats en waardering van alle instrumenten opnieuw vast te stellen.

5.5 Beoordelen in de praktijk. Wie of wat bepaalt de kwaliteit?

Friesland College: Joost Philipsen

Match2Learn: Trudy Wiersma, (trudy@match2learn.nl)

Pilot praktijkgestuurd leren

Gebaseerd op zijn visie van 'praktijkgestuurd leren' maakt het Friesland College werk van leren in de praktijk. Daartoe gaat het roc allianties aan met bedrijven en instellingen die eenzelfde visie hebben op leren. Een van die instellingen is ZuidOostZorg: een zorginstelling met verschillende locaties in zuidoost Friesland. Afgelopen september is daar een pilot gestart waarbij cursisten werken en leren combineren in de praktijk. Het is geen in-service opleiding zoals die vroeger bestond, maar een volledig opleidingstraject (bol) in de praktijk. Professionals-in-opleiding, zoals ze binnen de organisatie worden genoemd, maken wezenlijk onderdeel uit van de professionele cultuur en werken en leren samen met 'zittende' medewerkers. Een combiteam bestaande uit medewerkers van de instelling samen met medewerkers uit het onderwijs verzorgen trainingen en workshops en studieloopbaanbegeleiders faciliteren in de praktijk de maatwerklertrajecten.

Beoordelen in de praktijk: een wezenlijk, geïntegreerd onderdeel

Enkele jaren geleden heeft het Friesland College een model van beoordeling opgezet dat op de hele school is doorgevoerd. Dit zogenaamde 'palet' van beoordelingsvormen onderscheidt beoordeling op drie niveaus:

- handelingsbekwaam niveau;
- beroepsbekwaam niveau;
- ontwikkelingsbekwaam niveau.

Het Friesland College toetst het handelingsbekwaam niveau meestal in zogenoemde praktijkobservaties, die in en samen met de praktijk worden uitgevoerd. Dat geldt ook voor de toetsing op beroepsbekwaam niveau. Het roc toetst dit niveau in proeven van bekwaamheid, ook zoveel mogelijk in de praktijk. Praktijkmedewerkers vervullen een rol bij het ontwerp en de uitvoering van deze toetsing.

In de workshop is - na het inzoomen op de praktijkcasus en de manier van beoordelen - met name ingegaan op de manier van leren en toewerken naar een bepaald niveau van functioneren qua zelfsturing en wat dat betekent voor de invulling van de toetsing.

NLQF als referentiekader

Om een gezamenlijk referentiekader te hebben in het gesprek over niveaus van functioneren, is gekozen voor het NLQF (het Nederlands Qualification Framework). Zowel functieprofielen (gebruikt in de instelling), als mbo-kwalificaties kunnen herleid worden tot de niveaus van het NLQF en zijn op die manier herkenbaar voor de verschillende betrokkenen. Zo geeft het onderdeel 'context, zelfstandigheid en verantwoordelijkheid' goed aan welke mate van zelfstandigheid en zelfsturing verwacht mag worden op welk niveau.

Samen in de praktijk invulling geven aan de toetsing levert een grote bijdrage aan de kwaliteit van de toetsing. Het gesprek over: wat wil je zien, waarom, wat zegt dat over het niveau van functioneren, et cetera is op alle fronten lerend voor iedere betrokkenen. De input uit IVA-onderzoek wordt hierin nadrukkelijk meegenomen.

Discussie

In de workshop ontstond over verschillende onderdelen de nodige interactie. Men vond het model er mooi uitzien en vond de koppeling met het NLQF goed. Echter, om dit zelf te gaan gebruiken was voor de deelnemers een dilemma: 'deze manier werkt niet bij ons, hiervoor ontbreekt vaak draagvlak'.

5.6 Workshop handboeken bpv en het buitenland

MBO Raad: *Mirjam Hensels* (m.hensels@mboraad.nl)

Examenwerk: *Andre van Voorst* (A.vanVoorst@kenwerk.nl)

Uniform handboek bpv

In opdracht van de landelijke Werkgroep Directeuren Horecaonderwijs van de bedrijfstakgroep Horeca, Toerisme en Recreatie, Voeding en Facilitaire dienstverlening van de MBO Raad heeft het horeca-onderwijs een uniform handboek bpv ontwikkeld. Daarna heeft ook de Werkgroep Directeuren Facilitaire dienst de opdracht gegeven een handboek bpv te ontwikkelen, afgeleid van het horecamodel.

De filosofie en het format van de handboeken is gepresenteerd in de workshop. De handboeken bestaan uit een ontwikkelingsgericht en een kwalificerend deel. Het handboek bpv draagt bij aan eenduidigheid voor de uitvoering van de bpv in de horeca en facilitaire dienst. Het handboek bpv voldoet aan het bpv-protocol. Verder is ook de pdca-cyclus erin verwerkt.

Omdat de eisen aan een stage in het buitenland gelijk (zouden moeten) zijn aan de eisen in Nederland, zijn er voor de niveau 4-opleiding ook vertaalde versies beschikbaar in het Engels, Duits, Frans en Spaans.

Centrale vraag

Tijdens de bespreking van de stellingen kwam de vraag aan bod hoe en of je in het buitenland een kwalificerende stage kunt afleggen. De workshopdeelnemers deelden hun bevindingen met elkaar.

Omdat veel scholen dit lastig vinden, gaan studenten nu ook wel pas op buitenlandse stage als ze in Nederland al alles afgerond hebben. De vraag is dan: wat geef je de studenten aan opdrachten mee, en hoe verantwoord je dit?

Oplossingsrichting(en)

Als oplossing werd het systeem van de handboeken bpv geboden. Je kunt middels het vertaalde, kwalificerende handboek ook in het buitenland kwalificeren. De school moet dan wel voldoende aan kunnen tonen dat ze de kwaliteit van het leerbedrijf en de praktijkopleider en -beoordelaar geborgd heeft. In de handboeken bpv zit een formulier dat een school als check gebruikt om de praktijkomgeving te beoordelen voor examinering.

Omdat er meerdere scholen zijn die hun studenten een waardevolle buitenlandstage willen laten lopen, maar het praktijkdeel al afgerond hebben, buigt de werkgroep zich nu over een Loopbaan & Burgerschap-versie die in vertaalde vorm heel goed in het buitenland ingezet kan worden.

Hoe werd er op de workshop gereageerd?

Een veel gehoorde reactie was dat het concept van de uniforme handboeken bpv binnen het horeca-onderwijs heel uniek is en dat dit te danken is aan de eensgezindheid van de gemeenschappelijke horeca-directeuren in Nederland. Daarnaast is er veel draagvlak gecreëerd bij de onderstructuur: de bpv-coördinatoren van de horecascholen. Binnen andere branches is dit concept lastiger door te vertalen, omdat iedere school met zijn eigen systemen werkt en er geen vergelijkbare overlegstructuur is op bpv-coördinatoreniveau.

De tijdens de workshop gepresenteerde bevindingen en voorwaarden om een kwalificerende beoordeling uit te voeren in het buitenland, maar ook in Nederland, geven een goed beeld van het te hanteren proces of protocol weer.

5.7 De Markering

Consortium Beroepsonderwijs: Jeannette Moning (jmoning@consortiumbo.nl)

Nova College: Lizette Jolink (LJolink@consortiumbo.nl)

ROC Midden Nederland: Ria de Ridder

In de examinering bestaat zowel op school als in de beroepspraktijk een ietwat schimmig gebied. Het betreft de markering tussen ontwikkelingsgerichte toetsing en de examinering. Doel van de workshop 'De Markering' was dan ook dat de deelnemer zich nog meer bewust is van de strikte scheiding tussen ontwikkelingsgerichte toetsing enerzijds en examinering anderzijds. De deelnemer kan momenten in het examen van de eigen opleiding(en) aangeven waar de ontwikkelingsgerichte toetsing en examinering door elkaar lopen en kan hier oplossingen voor aandragen.

Ontwikkelingsgericht toetsen en examineren hebben verschillende doelen en vallen onder verschillende wet- en regelgeving. Naast de overeenkomsten in de uitvoering verschillen ontwikkelingsgerichte toetsing en examinering van elkaar. De verschillen betreffen de ingezette exameninstrumenten en de rol van de beoordelaar versus examinerator. Op papier is het examen veelal duidelijk omschreven in het examenplan en een oer (onderwijs examen reglement). Een duidelijke markering is hierin zichtbaar. In de uitvoering van het examen kan de markering diffuus zijn.

Enkele voorbeelden vanuit de workshop:

- Vrijstellingen die een docent geeft aan een student die de overstap van de ene opleiding naar de andere opleiding maakt, zijn niet geformaliseerd.
Oplossing: bij de intake worden eerder en elders verworven competenties in kaart gebracht.
- Een toets Nederlands wordt ontwikkelingsgericht ingezet. Na de uitvoering verandert de status van de toets van ontwikkelingsgericht naar examinerend.
Oplossing: aan het begin van het examenjaar ontvangt de examenkandidaat een examengids met een volledig overzicht van beroepsgerichte en generieke examens.
- Studenten weten aan het begin van het studiejaar waarin het examen wordt uitgevoerd, niet waaruit het examen is opgebouwd en welke leerstof hier betrekking op heeft.
Oplossing: in de examengids voor de examenkandidaat staat een volledig overzicht van het beroepsgerichte en generieke examen met de leerstof volledig en duidelijk vermeld.
- Tijdens de uitvoering van het assessmentgesprek of criteriumgericht interview stelt de examinerator vragen over het leerproces. Wat heb je hiervan geleerd? Waar liggen je kwaliteiten? Hoe ga je het in de toekomst anders doen?
Oplossing: in plaats van de STARRT (situatie, taak, actie, resultaat, reflectie en transfer) als gespreksstructuur de STRAK hanteren. De STARRT is gericht op reflectie, de STRAK is gericht op verantwoording.

- Het examen in de vorm van een proeve wordt in de beroepspraktijk uitgevoerd zonder dat alle werkprocessen geoefend zijn en zonder dat de student heeft aangetoond die zelfstandig te kunnen uitvoeren. Het gevolg is dat tijdens de proeve begeleiding wordt geboden en het examen niet op het niveau van een zelfstandig beginnend beroepsbeoefenaar wordt afgenomen.
Oplossing: de student heeft ontwikkelingsgericht het gewenste beheersingsniveau aangetoond. De start van het examen is gemarkeerd door een vaststelmoment (go/no go).
- De examinerator in de praktijk wijst de bewijsstukken, opgeleverd na een proeve in de beroepspraktijk, af. De examenkandidaat krijgt feedback en levert de bewijsstukken opnieuw in. Daarna gaan dezelfde bewijsstukken naar de studieloopbaanbegeleider. Deze adviseert de examenkandidaat inhoudelijk nog wat aanpassingen te doen. De vakdocent beoordeelt in het kader van het examen de bewijsstukken en geeft aan dat de bewijsstukken nog niet voldoende zijn en vraagt om een aanvulling.
Oplossing: de criteria en cesuur waarop de examinerator in de beroepspraktijk en de examinerator vanuit school beoordelen, zijn transparant. De routing van de bewijsstukken is omschreven en gaat via het examenbureau. Van tevoren is bekend of herkansing mogelijk is.

5.8 Competent: effectief inzicht in voortgang en ontwikkeling in de bpv

IBKI: René Star (info@ibki.nl)

Paragin: Monique Houtman (houtman@paragin.nl)

Samen met kenniscentra

De beroepspraktijkvorming moet een periode zijn waarin ontwikkeling als individu en qua vakbekwaamheid centraal staat. Om de deelnemer zelf, maar natuurlijk ook zijn of haar begeleiders, op een betrouwbare en geborgde wijze inzicht te geven in het niveau van die ontwikkeling, heeft Paragin samen met kenniscentra Calibris, KCH en IBKI en diverse roc's het bpv-platform Competent ontwikkeld.

Communicatie en kennisuitwisseling

Tijdens deze workshop is vanuit de praktijk van een roc en een leerbedrijf bekeken hoe het meten van ontwikkeling tijdens de bpv concreet vormgegeven wordt. Ook de communicatie en kennisuitwisseling daaromheen is ruim aan bod gekomen, omdat dat een belangrijk en soms onderbelicht onderdeel is van de bpv-periode. De pilot die momenteel bij IBKI loopt was onderwerp van gesprek.

De kern van Competent bestaat uit vragenlijsten over de vaardigheden die bij een specifiek beroep horen. Ze meten de mate waarin de studenten de gewenste beroepsvaardigheden beheersen door hen te observeren op de werkvloer. Competent ondersteunt bij het plannen van het leerproces, het meten en beoordelen van de voortgang, en biedt alle informatie die nodig is om gericht te kunnen coachen. Competent biedt daarmee inzicht in de ontwikkeling van opleidingsdeelnemers tijdens hun stageperiode of beroepspraktijkvorming (bpv) en maakt begeleiden makkelijker en effectiever.

Bpv is een dialoog

Tijdens de workshop discussieerden de workshopdeelnemers enthousiast met de twee sprekers. De bpv hoort een dialoog te zijn, dus dat kwam ook mooi tot uiting tijdens de sessie. De centrale vragen gingen met name over hoe je het inhoudelijke beoordelen het beste vorm kunt geven. Daarnaast was het organiseren van de bpv en alles wat daar bij komt kijken, een interessant onderwerp waarover gesproken is.

De conclusie was dat het in de bpv vooral belangrijk is dat alle betrokkenen gemotiveerd zijn en hiervoor de juiste instrumenten in handen hebben om een zinvolle invulling van de bpv te kunnen realiseren. Hierbij kan goede en gebruiksvriendelijke software als Competent een bijdrage leveren.

5.9 Examentool

ROC Aventus: Ard Terpstra

AMN: Marlies Nanninga (Marlies@amn.nl), Cas Harte (Cas@amn.nl)

AMN heeft de examentool ontwikkeld met Aventus om te voorzien in een behoefte van transparantie rondom het examenproces. Transparantie voor de student, de beoordelaar-assessor, de teammanagers, maar ook richting het bedrijfsleven en de Inspectie van het Onderwijs. Alles digitaal, alle documenten in één systeem.

Vragen en knelpunten

Voor Aventus was het grip krijgen op het proces van examinering in de bpv de aanleiding om mee te werken aan het systeem. Vragen die daar spelen zijn:

- Hoe kunnen we aantonen dat de (externe) beoordelaars-assessoren dat wat op papier staat ook in de praktijk zo uitvoeren?
- Hoe kunnen we de kwaliteit van beoordelaars-assessoren beter monitoren en hierop inspelen?
- Hoe kunnen we de examens verbeteren door een continue kwaliteitscyclus te gebruiken?
- Hoe kunnen we de papierstroom verminderen?
- Hoe kunnen we de studenten beter informeren en voorbereiden op een examen?

Volgens de deelnemers aan de workshop zijn de knelpunten bij examinering in de bpv vooral:

- de kwaliteit van assessoren en hoe je dit kunt borgen;
- de tijd die je kwijt bent met de administratie rondom een praktijkexamen;
- deelnemers en assessoren goed en tijdig informeren;
- overzicht en controle houden op de voortgang tijdens het gehele proces.

Workflow tool

Aventus is samen met AMN op zoek gegaan naar een oplossing voor deze knelpunten. Er is een digitale workflow tool ontwikkeld waarbij Aventus het proces rondom bpv examinering kan volgen, borgen en evalueren. Door op deze manier te werken verbetert het roc de inhoudelijke en de procesmatige kwaliteit van het praktijkexamen.

Alles gaat digitaal; er kunnen geen documenten meer kwijt raken en de papierstroom is gedigitaliseerd. De inspectie of andere auditororganisaties kunnen via een inlog meekijken.

Functionaliteiten

Tijdens de presentatie is het doel en functioneren van de examentool toegelicht. De examentool is een digitale omgeving en biedt de mogelijkheid om het proces rondom praktijkexamen te structureren. In het instrument kunnen praktijkexamens voor alle opleidingen geplaatst worden. De school bepaalt zelf de structuur, bevoegdheden en voorwaarden.

Een aantal functionaliteiten zijn toegelicht:

- Exameninhoud gefaseerd aanbieden aan student en assessor. Zelf bepalen wie wanneer wat ziet.
- Het (geautomatiseerd) plannen van een examen, rekening houdend met herexamens.
- Controleren of de student en assessor-beoordelaar zich hebben voorbereid op het examen.
- Vrijgeven van het beoordelingsformulier, wanneer er aan een aantal voorwaarden is voldaan, zoals controle identiteit, locatiecheck.
- Het beschikbaar zijn van examenopdrachten alleen tijdens het examen.
- Het digitaal invullen van de beoordelingsformulieren op een tablet.
- De scores van de beoordelingsformulieren van meerdere assessoren overzichtelijk weergeven.
- Het geautomatiseerd berekenen van een eindscore.
- Digitaal invullen en inleveren van evaluatieformulieren door student en assessor.

De tool is ingezet tijdens een pilot bij Aventus. Uit deze pilot kwam naar voren dat het erg prettig is dat alle documenten die gebruikt worden tijdens een praktijkexamen digitaal zijn opgeslagen. Het invullen van de beoordelingsformulieren moet plaatsvinden op een tablet. Het gebruik van laptops is hierin te omslachtig.

De reacties van deelnemers aan de workshop waren positief. Zeker bij de scholen die bezig zijn de examinering van praktijkonderdelen te verbeteren.

5.10 Kwalitatieve toetsing van werkplekleren: valkuilen en kansen

Universiteit Twente: Bernard Veldkamp (B.P.Veldkamp@utwente.nl), Sebastiaan de Klerk

Kenniscentrum ECABO: Peter van Dijk

RCEC als handvat

Het mbo is onlosmakelijk verbonden met praktijkexamen. Praktijkexamen kan plaatsvinden op de werkplek of in een gesimuleerde beroepspraktijk. Maar wat is een goed praktijkexamen? Is één van de twee bovengenoemde vormen van praktijkexamen beter?

Feit is dat scholen, kenniscentra en opleiders de praktijkexamen vaak heel verschillend invullen. Naast het eerder genoemde verschil tussen werkplek en simulatie verschillen vaak ook het type beoordelaar (docent versus externe beoordelaar), het aantal beoordelaars, en het type en aantal examenopdrachten. Om de kwaliteit van praktijkexamen te onderzoeken en vast te stellen moeten objectieve criteria gehanteerd worden. Het RCEC-beoordelingssysteem (Research Center voor Examen en Certificering) biedt deze criteria. Het doel van de workshop was dan ook om aan de hand van deze objectieve criteria de uitgangspunten, valkuilen en kansen van praktijkexamen te behandelen en handvatten te bieden om de kwaliteit van examen op de werkplek te verhogen.

Standaardisatie, representativiteit en betrouwbaarheid

In de workshop hebben we drie criteria uit het RCEC-beoordelingssysteem naast een aantal modellen van praktijkexamen gelegd. De drie criteria zijn: standaardisatie, representativiteit en betrouwbaarheid. Tot slot hebben we een praktijkexamen in de gesimuleerde beroepspraktijk getoond en eveneens naast deze drie criteria gelegd.

Standaardisatie heeft betrekking op de vergelijkbaarheid van examens, zowel inhoudelijk als procesmatig, voor alle kandidaten in alle examenomgevingen.

Representativiteit betekent dat de opdrachten in het praktijkexamen een representatieve weergave moeten zijn van het beroep en dat er voldoende opdrachten moeten worden voorgelegd om gedegen uitspraken te kunnen doen over vaardigheden van een kandidaat. Hiermee wordt ook gedekt dat de uitslag generaliseerbaar is naar andere maar vergelijkbare taken en extrapolatie naar de praktijk. **Betrouwbaarheid** refereert aan herhaalbare zak-/slaagbeslissingen. Dat wil zeggen dat over herhaalde metingen van dezelfde vaardigheid bij kandidaten ruwweg gelijke scoreverdelingen optreden. Een lage betrouwbaarheid betekent dat andere factoren dan de vaardigheid zelf de score van de kandidaat voor een te groot deel veroorzaken. Daardoor treden meer misclassificaties op.

Drie modellen

De drie modellen van praktijkexamen van werkplekleren die we hebben gerelateerd aan de criteria van het RCEC-beoordelingssysteem, komen uit het mbo-werkveld.

In het **eerste model** doet de student tijdens de bpv een praktijkexamen waarbij de praktijkopleider ook de beoordelaar is. In dit model is de standaardisatie laag omdat de bpv tussen kandidaten sterk verschilt en daarmee ook de opdrachten en omgeving in het praktijkexamen. De representativiteit is ook laag omdat niet alle opdrachten voorbij komen of zelfs helemaal niet gedaan kunnen of mogen worden. Tot slot beïnvloedt voornamelijk de enkele beoordelaar de betrouwbaarheid in negatieve zin.

In het **tweede model** gaat de student met specifieke examenopdrachten de bpv in waardoor de standaardisatie en representativiteit verbeteren. Door toevoeging van een criteriumgericht interview (cgi) wordt er meer en op meerdere momenten informatie over de vaardigheden van de student ingewonnen resulterend in een hogere betrouwbaarheid.

In het **derde en laatste model** gaat de student ook met vooraf gespecificeerde examenopdrachten de bpv in en wordt naast een cgi ook een externe beoordelaar ingeschakeld die op werkbezoek komt en onder gecontroleerde omstandigheden examenopdrachten van de kandidaat nogmaals observeert en beoordeelt. In dit laatste model wordt het beste voldaan aan de criteria van standaardisatie, representativiteit en betrouwbaarheid.

In de workshop is tot slot een voorbeeld getoond van een praktijkexamen in de gesimuleerde beroepspraktijk. In dit type praktijkexamen krijgt de kandidaat een aantal examenopdrachten voorgelegd in een gesimuleerde werkomgeving. Daarnaast spelen acteurs een rol in de gesimuleerde omgeving en beoordelen twee beoordelaars (één uit het onderwijs en één uit de beroepspraktijk) de uitvoering van de examenopdrachten. Dit type praktijkexamen voldoet aan de criteria van standaardisatie, representativiteit en betrouwbaarheid.

De voornaamste punten van discussie in de workshop waren:

- Is praktijkexamen in de bpv wel wenselijk gezien de besproken kwalitatieve knelpunten?
- Doet praktijkexamen in de gesimuleerde beroepspraktijk te veel concessies aan de authenticiteit?
- Zou authenticiteit wel zo een belangrijke factor moeten zijn in praktijkexamen als soms wordt gesteld?

De conclusie die getrokken kan worden, en die naar voren kwam in de workshop, is in ieder geval dat bepaalde keuzes in de opzet van examen op de werkplek grote invloed kunnen hebben op de kwaliteit van examen. Door bewuste keuzes te maken aan de hand van de drie besproken criteria (standaardisatie, representativiteit en betrouwbaarheid) kan de kwaliteit verhoogd worden.

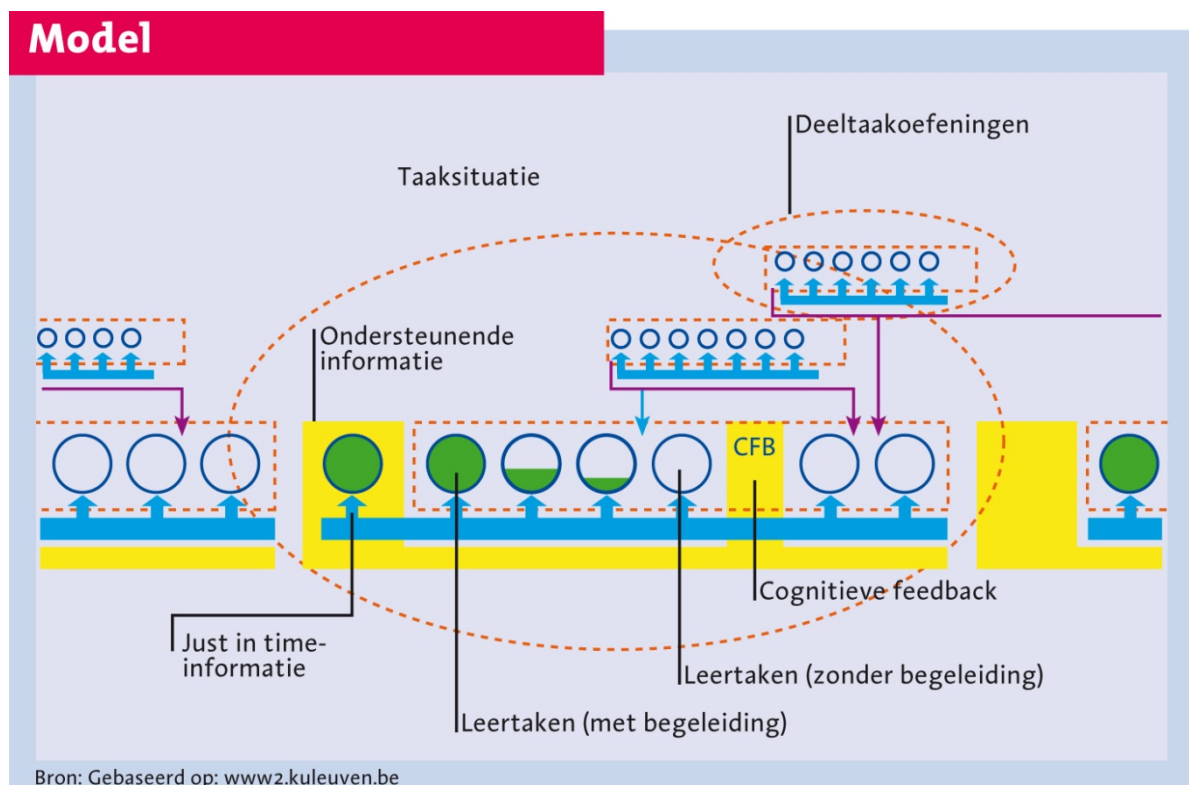
5.11 Integraal onderwijs- en examineringontwerp Flex ID

ROC ID College: Ineke de Graaf-Breederland (wgraaf@idcollege.nl), Nienke Berens (nberens@idcollege.nl)

Integraal ontwerpen

ROC ID College heeft de afgelopen anderhalf jaar intensief gewerkt aan het integraal ontwerpen van examinering en onderwijs.

Het ontwerpen van het onderwijs is gebaseerd op het 4C-ID model van Van Merriënboer dat onder andere uitgaat van een samenhangend onderwijsaanbod in een specifieke taaksituatie waarin een aantal leertaken zijn geclusterd in een leereenheid. Daarbij is sprake van toenemende complexiteit in de uitvoering en afnemende begeleiding. Er wordt gewerkt vanuit de authentieke leersituatie waarbij de opgedane kennis wordt getoetst aan de hand van kennisgerichte cursussen en vaardigheidsgerichte trainingen. Begeleiding vindt plaats aan de hand van ondersteunende informatie, *just-in-time* informatie en cognitieve feedback. Dit model noemt het ID College: 'Flex ID'.



Duidelijke scheiding tussen ontwikkelingsgericht en kwalificerend

Er is inzicht verschaft in de wijze waarop ontwikkelingsgerichte toetsing overgaat in kwalificerende examinering; elke leereenheid wordt op het hoogste complexiteit getoetst. Dit kan zowel ontwikkelingsgericht zijn als kwalificerend. In het geval van ontwikkelingsgerichte toetsing noemen we dit ook zo, het kwalificerende deel maakt onderdeel uit van het examen. Pas als er sprake is van voorwaardelijkheid noemen we iets examinering: zonder bepaalde kennis of vaardigheid kun je niet verder in je

ontwikkeling. Door de ontwikkelingsgerichte toetsing op te nemen in het toetsplan en de kwalificerende examinering in het examenplan, hebben we een duidelijke scheiding aangebracht tussen onderwijs en examinering. De eisen waaraan examens moeten voldoen (betrouwbaarheid, validiteit, dekking van het kwalificatiedossier, weging en cesuur) zijn nadrukkelijker en strakker vastgelegd bij de kwalificerende examinering.

Door de gekozen werkwijze zijn de onderwijsontwikkelaars uitgedaagd om, bij het ontwerpen van het onderwijsprogramma, zich direct de vraag te stellen welke delen uit het onderwijsprogramma een voorwaardelijk karakter hebben en welke onderdelen de ontwikkeling in kaart brengen. Daarbij staat de samenhang van de 'leerstof' centraal. Examineren gebeurt dus gedurende het gehele onderwijsproces. Dit heeft het ROC ID College concreet gemaakt aan de hand van een voorbeeld van de opleiding tot verpleegkundige.

5.12 Examinering in Balans

Stichting Praktijkleren: Ad Kwant (a.kwant@stichtingpraktijkleren.nl)

Koning Willem I College: Suzan Boots- van Wanrooij

Balans binnen- en buitenschools leren

Examinering in de bpv als meest authentiek, binnenschoolse examinering als meest betrouwbaar; dit zijn communicerende vaten. Hoe breng je balans aan tussen binnen- en buitenschoolse examinering? De keuze voor binnenschoolse of buitenschoolse examinering hangt samen met de mogelijkheden in het leerbedrijf.

Stichting Praktijkleren heeft praktijkexamens beschikbaar voor binnen- en buitenschoolse examinering: de proeven van bekwaamheid en de examenprojecten. Daarnaast zijn er tentamens voor kennis en vaardigheden die niet op het juiste niveau binnen de praktijkexamens kunnen worden geëxamineerd. Voor de borging van het examineringsproces in de beroepspraktijk is een stappenplan beschikbaar met bijbehorende formulieren en formats (deze zijn via de website van Stichting Praktijkleren te downloaden). Het volgen van de stappen garandeert dat alle noodzakelijke acties worden ondernomen om een sluitend proces realiseren. Belangrijk is daarbij een juiste beoordelingssystematiek. In de beoordeling van het praktijkexamen zijn de volgende elementen essentieel: twee beoordelaars scoren op basis van observaties (met gebruikmaking van de WACKER-methode) en opgeleverde resultaten; in de onderbouwing van de score verwijzen naar de behaalde resultaten en mate van beheersing van de beoordelingsindicatoren. Na afloop van de presentatie gaven de deelnemers aan dat de versterkte informatie nuttig voor hen was.

Voorbeelden uit de praktijk

Suzan Boots geeft vanuit de verschillende rollen uitleg over hoe de formulieren van de proeve van bekwaamheid van Stichting Praktijkleren worden ingezet op de afdeling Finance, Banking & Insurance op het Koning Willem I College in 's-Hertogenbosch.

Stappenplan voor de student:

1. Uitgangspunt: praktijkwijzer (compact)
2. Hoe zijn de opdrachten uit te voeren op de bpv-plaats?
3. Plannen: examenafsprakenformulier
4. Oefenen
5. Examen(s) uitvoeren (observatie door praktijkopleider)
6. Eindgesprek met praktijkopleider en bpv-docent

De praktijkopleider

- spreekt met de student af in welke specifieke tijd het examen plaatsvindt en wat de inhoud van de examens is;
- beoordeelt de student met het kwalificatiedossier naar werkprocessen en prestatie-indicatoren

- vinkt op het beoordelingsformulier de prestatie-indicatoren af en schrijft een onderbouwing in het daarvoor bedoelde kader.

De bpv-docent

controleert of de beoordelaar (praktijkopleider) zijn werk goed heeft gedaan.

Dat kan op de volgende manieren:

- Bijwonen van examen (steekproef bij minimaal één werkproces);
- Examen opnieuw laten uitvoeren (zonder consequenties voor de student);
- Criteriumgericht interview;
- Examencommissie;
- Verzamelen examenstukken;
- Steekproef.

De afdeling maakt dankbaar gebruik van de volgende formulieren van Stichting Praktijkleren:

- Examenafsprakenformulier
- Beoordelingsformulier kerntaak
- Beoordelingsformulieren werkprocessen
- Evaluatieformulier examens
- Deskundigheidsverklaring